

К. Д. Савчук,
к. е. н., докторант, Європейський університет, м. Київ
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-8163-2470>

DOI: 10.32702/2306-6814.2023.22.86

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВОЮ БЕЗПЕКОЮ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

К. Savchuk,
PhD in Economics, Doctoral candidate, European University, Kyiv

FEATURES OF FINANCIAL SECURITY MANAGEMENT OF BUSINESS ENTITIES IN MODERN CONDITIONS

Стаття присвячена проблемам та сутності фінансової безпеки, яка розглядається як одна з найважливіших умов забезпечення сталого розвитку суб'єкта господарювання. Розглянуто основні напрями забезпечення фінансової безпеки підприємства, які полягають у його здатності протидіяти ризикам, пов'язаним із погіршенням фінансового стану, таким як: структурний ризик, ризики зниження фінансової стійкості та неплатоспроможності, ризики втрати прибутку чи виникнення банкрутства.

Визначено актуальність питання забезпечення фінансової безпеки підприємства. Відзначено, що найважливішим показником, що характеризує міру фінансового ризику та фінансової безпеки підприємства, є його рівень. У свою чергу, рівень фінансового ризику є головним показником оцінки рівня фінансової безпеки підприємства, що характеризує ступінь захисту його фінансової діяльності від загроз зовнішнього та внутрішнього характеру. Зроблено висновки про необхідність аналізу системи фінансової безпеки підприємства та використання методів зниження фінансових ризиків, які дозволять поліпшити фінансовий стан підприємства та зменшать ймовірність настання несприятливих для підприємства ситуацій. Наведено перелік заходів щодо забезпечення фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в умовах воєнного стану.

The article is devoted to the problems and essence of financial security, which is considered as one of the most important conditions for ensuring sustainable growth of the enterprise. The main directions of ensuring the financial security of the enterprise are considered, which consist in its ability to counteract risks associated with the deterioration of the financial condition, such as: structural risk, risks of decreasing financial stability, insolvency of the enterprise, risks of loss of profit and bankruptcy.

The relevance of the issue of ensuring the financial security of the enterprise is indicated. It was noted that the most important indicator characterizing the degree of financial risk and financial security of the enterprise is its level. In turn, the level of financial risk is the main indicator of assessing the level of financial security of an enterprise, which characterizes the degree of protection of its financial activity from external and internal threats. The main stages of ensuring the financial security of the enterprise are highlighted. Threats to the financial security of the enterprise are grouped. The

elements of financial security management of the enterprise are defined. The algorithm of the financial security system of the enterprise has been compiled. The article gives a definition, discloses the purpose, objectives, essence of the mechanism for ensuring financial security and the stages of its implementation.

A conclusion was made about the need to analyze the company's financial security system and use methods to reduce financial risks, which will improve the company's financial condition and reduce the likelihood of unfavorable situations for the company. The impact of active military actions on the stability of the internal economic environment of business structures and management decisions aimed at preserving the existing potential to ensure the necessary level of financial security of the enterprise is determined. A list of potential directions for ensuring the financial security of entrepreneurship in the level of business structures that, carrying out management activities, ensuring the stability of their own internal environment.

Ключові слова: фінансова безпека підприємства, фінансові ризики, фінансова стійкість, ліквідність та платоспроможність, банкрутство.

Key words: financial security of business entities, financial risks, financial stability, liquidity and solvency, bankruptcy.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Успіх у світі бізнесу вирішальним чином залежить від правильності та обґрунтованості обраної стратегії підприємницької діяльності. При цьому мають враховуватися ймовірності критичних ситуацій.

Ринкова система економічних відносин передбачає, що підприємства є самостійними господарюючими суб'єктами, які повинні самі обирати оптимальні рішення, передбачати їх наслідки та самостійно дбати про створення резервів або залучення інших фінансових джерел для організації заходів щодо ліквідації можливих збитків. Діяльність підприємства завжди супроводжується виникненням великої кількості загроз, які можуть спричинити фінансову незахищеність і навіть банкрутство.

Однією із важливих умов забезпечення сталого розвитку суб'єкта господарювання та формування позитивних результатів його фінансової діяльності є існування ефективної системи фінансової безпеки, що захищає підприємство від зовнішніх та внутрішніх загроз.

В основі системи забезпечення фінансової безпеки підприємства лежить захист його власних фінансових інтересів від впливу внутрішніх та зовнішніх загроз для забезпечення ефективності діяльності. Оцінка фінансової безпеки — особливо актуальне питання розвитку підприємства в умовах політичної та економічної нестабільності, а також динамічності факторів мікро- та макросередовища, що впливають на результати діяльності підприємства, його успіх на ринку. Ця оцінка дозволить підприємству мінімізувати загрози фінансової нестабільності та підвищити безпеку (стійкість) свого існування.

Підвищення рівня фінансової безпеки підприємства може відіграти виняткову роль у результативності його подальшої діяльності, у забезпеченні сталого економічного розвитку за збереження ліквідності, платоспроможності та фінансової незалежності. Тому актуальність дослідження проблем управління фінансовою безпекою не викликає сумнівів.

Наявність на підприємстві ефективної системи фінансової безпеки та контролю за фінансовими ризиками, є однією з ключових умов, які забезпечують високі кінцеві результати його діяльності та її стійке зростання. Завдяки цій системі розробляється та запроваджується комплекс заходів щодо захисту від зовнішніх та внутрішніх загроз його фінансових інтересів. Як показує практика, за останні роки саме відсутність на підприємстві ефективної системи фінансової безпеки та контролю за фінансовими ризиками стала причиною виникнення фінансової кризи та подальшого банкрутства. Причому, як зовнішні, так і внутрішні загрози фінансовим інтересам суб'єкта господарювання існують на різних стадіях його життєвого циклу та потребують уваги з боку керівництва.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблематиці з'ясування сутності фінансової безпеки суб'єктів господарювання, питанням її забезпечення на підприємствах присвячено досить багато досліджень як зарубіжних, так й вітчизняних науковців, зокрема: О. Ареф'єва, І. Бланк, О. Барановський, Л. Козак, В. Костецький, М. Крупка, Я. Мулик, А. Єпіфанов, О. Сусіденко, Г. Шіназі. Дослідженням спектру загроз фінансовій безпеці підприємства присвячені праці таких вчених, як: Ю. Біляк, Н. Галайко, С. Довбня, В. Зароси-

ло, Л. Костирко, М. Купира, С. Тульчинська, О. Солосіч, Х. Цвайг та ін.

Попри різноманітність наукових поглядів щодо поняття фінансової безпеки підприємства та її загроз у проведених наукових дослідженнях досі не існує цілісної системної концепції управління фінансовою безпекою суб'єктів господарювання.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є обґрунтування теоретичного та прикладного концепту управління фінансовою безпекою суб'єкта господарювання, формування інструментів та розробка заходів, які дозволять поліпшити його фінансовий стан та зменшать ймовірність настання несприятливих для нормального функціонування ситуацій.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Однією із важливих умов забезпечення сталого розвитку підприємства та формування позитивних результатів його фінансової діяльності є наявність ефективної системи фінансової безпеки, яка покликана захищати підприємство від впливу зовнішніх та внутрішніх загроз.

Категорія "фінансова безпека" виникла як реакція на необхідність мінімізації чи усунення фінансових ризиків та загроз, тобто ймовірності несприятливого результату, який може виражатися у зниженні фінансової стійкості та ліквідності, втраті платоспроможності тощо. Відсутність механізму забезпечення фінансової безпеки на підприємстві супроводжується прийняттям помилкових управлінських рішень, наслідком яких є дестабілізація фінансового стану підприємства, втрата фінансової стабільності та платоспроможності, банкрутство.

Зміст фінансової безпеки підприємства, на думку Л. Костирко, полягає "... в здатності підприємства постійно мати достатній запас міцності та для досягнення цього — оперативно розробляти і реалізовувати фінансову політику згідно цілей загальної довгострокової стратегії в умовах невизначеності та конкурентного середовища" [2]. І. Бланк сутність фінансової безпеки підприємства вбачає у "... здатності підприємства самостійно розробляти та проводити фінансову стратегію відповідно до цілей загальної корпоративної стратегії, в умовах невизначеного та конкурентного середовища" [1, с. 90]. Я. Мулик визначає фінансову безпеку як "... стан захищеності фінансових інтересів підприємства на всіх рівнях його фінансових відносин від впливу внутрішніх і зовнішніх загроз, який забезпечує його самозбереження та розвиток у поточній та стратегічній перспективах" [5, с. 201].

Отже, під фінансовою безпекою підприємства слід розуміти такий фінансовий стан, за якого його ресурси використовуються найбільш ефективно, забезпечується фінансова стійкість, прибутковість та рентабельність діяльності, гарантується захист від зовнішніх та внутрішніх загроз.

Головна умова фінансової безпеки підприємства — здатність протистояти існуючим та виникаючим небезпекам і загрозам, які прагнуть заподіяти фінансові збит-

ки підприємству, небажано змінити структуру капіталу або примусово ліквідувати підприємство. Для забезпечення цієї умови підприємство має підтримувати фінансову стійкість, рівновагу, забезпечувати достатню фінансову незалежність та гнучкість при ухваленні фінансових рішень.

Виявлення загроз — це одне з основних завдань забезпечення фінансової безпеки. Тракувати поняття загрози можна як явище з націленим, точковим і прямим характером небезпеки або як сукупність ознак та критеріїв, що визначається небезпекою для суб'єкта господарювання. Небезпека є адресною негативною дією, має суб'єкт та об'єкт, основною метою якої вважається завдання шкоди підприємству.

Для обґрунтування концептуальних положень щодо забезпечення фінансової безпеки підприємства слід використовувати підхід, який може включати низку системних елементів: по-перше, систему внутрішніх та зовнішніх ризиків, що визначаються на вході до системи забезпечення фінансової безпеки; по-друге, базову схему розподілу ризиків за взаємодіючими між собою структурними підрозділами підприємства; по-третє, результативний (інтегральний) показник системного ризику, який визначається на виході системи фінансової безпеки.

Системний підхід до забезпечення фінансової безпеки потребує визначення ключових системоутворюючих факторів, до яких можна віднести: методологічний інструментарій для виявлення, ідентифікації та оцінки внутрішніх та зовнішніх ризиків підприємства, регламентований внутрішніми документами (стандартами) підприємства; інформаційне забезпечення, ґрунтоване на сучасних технологіях та інтеграції аналітичних, математичних, цифрових параметрів, що дозволяє проводити розрахунки, необхідні визначення результативності системи тощо; професійний рівень співробітників, в обов'язки яких входить робота з управління ризиками, їх аналізу, оцінки, страхування та контролю.

Ці фактори є, на наш погляд, переважаючими над іншими факторами, яких можна з достатньою мірою деталізації навести велику кількість: координація роботи; обмін інформацією; соціально-психологічний клімат; мінімізація ризиків; інвестиційна політика; податкова оптимізація тощо.

Для реалізації головних чинників, які визначають фінансову безпеку, потрібно виділити, насамперед, об'єкти спостереження, які генерують необхідну інформацію виявлення та оцінки ризиків і загроз функціонуванню підприємства. До таких об'єктів найчастіше належать: активи, зобов'язання, джерела фінансування діяльності, доходи, витрати тощо. Нерідко до об'єктів може бути віднесено принципово значимі показники підприємства: ринкова вартість активів; обсяг фінансових зобов'язань; чистий грошовий потік; структура капіталу; обсяг та співвідношення дебіторської і кредиторської заборгованості та інші.

Багато авторів у своїх дослідженнях фінансового стану та оцінки рівня фінансової стійкості суб'єктів господарювання схиляються до необхідності виділяти окремо фактори кризового фінансового стану або загро-

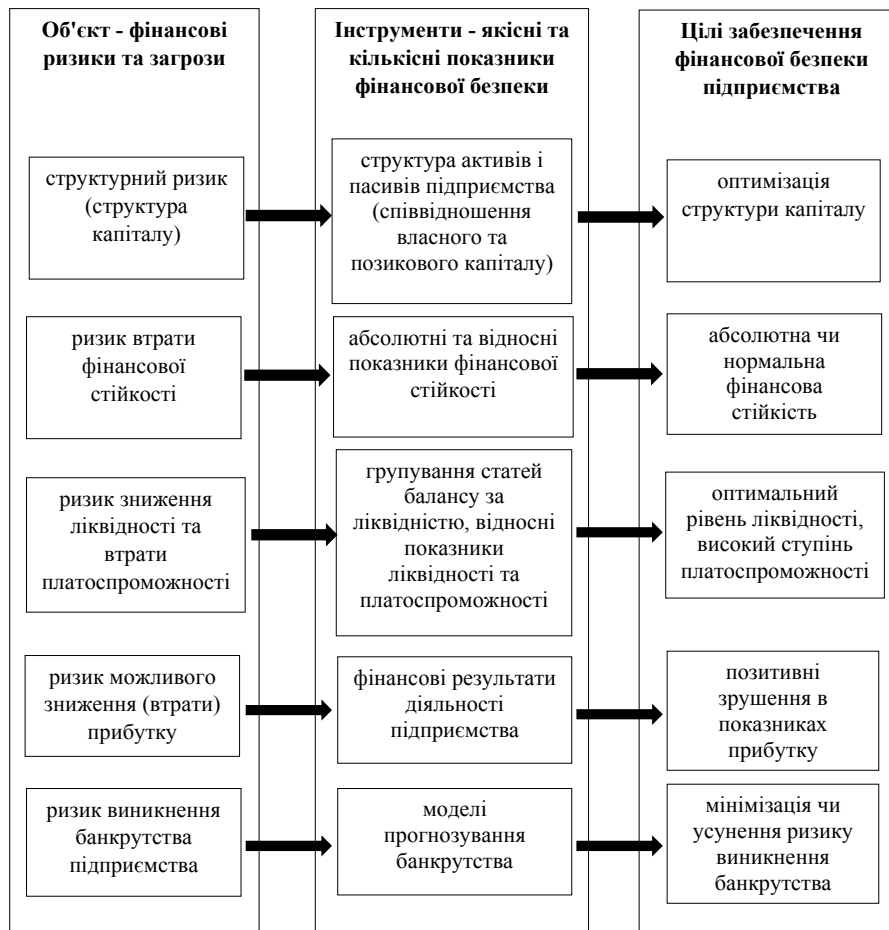

Рис. 1. Основні напрямки забезпечення фінансової безпеки підприємства

Джерело: побудовано автором.

зи банкрутства. Такі фактори та загрози ділять на зовнішні та внутрішні, пов'язують із економічною політикою держави, регіону та стратегією розвитку підприємства, що проводиться.

Оскільки досягнення стратегічних цілей пов'язане із завданнями поточного та перспективного планування, ефективністю управління, оптимізацією організаційної структури управління, виділенням основних та допоміжних бізнес-процесів тощо, то фактори внутрішнього характеру класифікуються за численними ознаками, пов'язаними зі специфікою управління та організацією діяльності підприємства. Залежно від ознак (критеріїв класифікації) вибудовується система ризиків конкретного підприємства (рис. 1).

Таким чином, фінансова безпека підприємства — це такий фінансовий стан підприємства, який характеризується найбільш оптимальними значеннями фінансових показників, які у свою чергу здатні забезпечити протистояння основним фінансовим загрозам та ризикам, що впливають на фінансову стабільність функціонування підприємства.

Такий підхід дозволяє стверджувати, що "... система управління фінансовою безпекою підприємства працює на основі принципів та пріоритетних завдань, таких як: максимізація ринкової вартості підприємства та рейтингування за критерієм ефективності; оцінка ймовірності та рівень впливу фінансових ризиків; вибір резуль-

тативних механізмів, що мінімізуватимуть рівень та розмір фінансового збитку" [4, с. 81].

Підприємство може ефективно розвиватися лише адекватно реагуючи на будь-які зміни, які стосуються її фінансового стану, що можливе лише за вмілого управління фінансовою безпекою підприємства.

Основною метою забезпечення фінансової безпеки є рання діагностика та мінімізація ризиків та загроз, що гарантує стабільність фінансового стану підприємства та досягнення цілей його ефективного функціонування. Ця мета передбачає вирішення таких завдань як: виявлення існуючих ризиків і загроз, прогнозування можливих ризиків та загроз; побудова шляхів запобігання ризикам; розробка заходів та методів забезпечення фінансової безпеки; створення власної служби фінансової безпеки підприємства, яка буде займатися прогнозуванням та розробкою заходів щодо подолання виявлених ризиків та загроз.

В умовах ринкової економіки підприємство функціонує як відкрита система, і тому воно має гнучко реагувати на будь-які зміни в макроекономічній ситуації, оскільки від цього залежить стабільність його фінансового стану. Чим швидше підприємство реагує на зміни у зовнішньому середовищі, тим стабільніший його фінансовий стан.

Рівень фінансового ризику є основним показником для оцінки рівня фінансової безпеки підприємства, який

Рис. 2. Алгоритм моніторингу та управління фінансовою безпекою підприємства

Джерело: побудовано автором.

показує ступінь захищеності його фінансової діяльності від зовнішніх та внутрішніх загроз. Таким чином, оцінивши рівень ризику в управлінні фінансовою діяльністю підприємства, передбачається та розробляється політика управління на підприємстві.

Для моніторингу та ефективного управління фінансовою безпекою підприємства аналізується інформація щодо об'єктів управління (рис. 2). Грунтуючись на принципах системного підходу, для ефективного управління фінансовою безпекою та фінансовою діяльністю підприємства спочатку необхідно здійснити збір інформації за об'єктами управління, потім виконати розрахунок показників оцінки фінансової діяльності за об'єктами управління та здійснити процедуру порівняння із зовнішнім та внутрішнім середовищем підприємства, на підставі отриманих даних провести прогнозування фінансових показників та визначити проблеми в управлінні фінансовою діяльністю.

Таким чином, з метою підвищення фінансової безпеки та уникнення ризиків підприємствам необхідно з точністю прогнозувати різні показники, наприклад суми кредиту, які можуть бути не погашені, для створення необхідних резервів зі списання безнадійних боргів. А також скоротити оборотні активи, частка яких відображена в запасах і по можливості збільшувати власний капітал, розширивши сферу своєї діяльності та залучаючи більше учасників. За допомогою спеціальних форм звітів про ризики підприємства виявляються фінансові ризики, які відповідають конкретному об'єкту. За про-

веденим аналізом у розрізі об'єктів управління підприємства, складається звіт за певний період часу про виявлені фінансові ризики та запобігання банкрутству. Для зовнішніх користувачів така інформація закрита.

В результаті оцінки зовнішнього та внутрішнього середовища та виявлення проблем підприємства слід скласти звіт за фінансовими ризиками, який містить у собі перелік факторів, що впливають на кожен фінансовий показник підприємства. Складання такого звіту дозволить: уявити всю картину управління фінансовою діяльністю, взаємозв'язок усіх елементів та взаємодію із зовнішніми та внутрішніми факторами; враховувати вплив зовнішнього та внутрішнього середовища, що підлягає контролю за дотриманням фінансової дисципліни; підвищити стійкість підприємства до змін у зовнішньому середовищі на основі моніторингу та аналізу конкурентів, зіставивши відповідні показники з отриманими даними звіту; вести облік додаткових факторів, які допомогли виявити фінансові ризики на підприємстві, та встановити, що ці фактори впливають на фінансову діяльність підприємства, особливо в умовах кризи.

Відповідно до звіту про фінансові ризики підприємства має проводитися остаточна оцінка кожного конкретного показника із прогнозуванням впливу конкретного виду фінансового ризику. Далі розробляється програма зі зниження фінансових ризиків та підвищення фінансової безпеки на підприємстві. На основі цього дається оцінка ефективності заходів, спрямованих на максимальне зниження фінансових ризиків та загроз.

Таким чином, розуміння змісту фінансової безпеки та створення якісного вектору управління нею дозволяє підприємству покращити фінансову стійкість, збільшити ефективність власної діяльності та посилити рівень фінансової безпеки.

Враховуючи сучасні вітчизняні виклики, зокрема умови воєнного стану, в якому доводиться працювати українським підприємствам, питання забезпечення належного рівня фінансової безпеки їх діяльності є чи не найважливішим. Оскільки, "... представники бізнесу щодня продовжують зазнавати нових втрат від повномасштабної війни та терористичних атак і, відповідно, послаблюють оцінки щодо своєї економічної діяльності. Подальше продовження бойових дій на території України, руйнування критичної інфраструктури, логістичних хабів, зростання виробничих затрат, зниження доходів населення значно впливають на погіршення оцінок щодо економічних результатів діяльності підприємств усіх секторів у найближчій перспективі" [3, с. 43].

Тому до першочергових заходів безпекової стабілізації діяльності суб'єктів господарювання в умовах воєнного стану слід віднести: "... аудит кількісного складу штату працівників підприємства та обсягу виробничої програми на предмет виявлення додаткових безпечових резервів; перегляд існуючого переліку постачальників на предмет ризикованості та створення резервних сценаріїв забезпечення безперервності виробничого процесу на випадок зриву термінів поставок; перегляд поточних планів розвитку підприємства на користь стабілізаційних (антикризових) заходів; розробка сценаріїв роботи підприємства на випадок пошкодження складових елементів виробничої інфраструктури; розробка детального плану релокації підприємства на випадок перенесення зони бойових дій у безпосередню близькість до територіального місцезнаходження підприємства; забезпечення стабільного каналу зв'язку керівного складу підприємства та середньої ланки управління; забезпечення інтеграції ризик менеджменту у бізнес-процеси" [6, с. 101].

Таким чином процес забезпечення фінансової безпеки функціонування суб'єктів господарювання має будуватися на організації ними ефективної внутрішньої безпекової політики.

ВИСНОВКИ

Однією з найважливіших цілей функціонування суб'єктів господарювання, особливо під час кризи, є отримання якомога більшого прибутку, досягнення якого обмежено низкою зовнішніх та внутрішніх, очікуваних та непередбачуваних факторів (обставин). Внаслідок цього керівництво кожного підприємства зацікавлене у зменшенні ступеня невизначеності та ризику в господарській діяльності та забезпеченні концентрації ресурсів на обраних пріоритетних напрямках.

Основним завданням управління фінансовою безпекою та моніторингу фінансових ризиків підприємства є виявлення умов отримання прибутку при оптимальному співвідношенні витрат та ступеня ризику, прийнятного для підприємства. Підтримка стійкого фінансового стану ґрунтується на ефективно вибудованій системі управління фінансовою безпекою, яка базується на аналізі

фінансової діяльності підприємства. Оскільки саме під час аналізу можливе виявлення первинних фінансових ризиків. З цього випливає, що при аналізі оцінюються найважливіші показники, за якими складається перелік зовнішніх і внутрішніх чинників фінансового середовища, проводиться оцінка та облік рівня ризику, їхнього впливу на отримання кінцевого фінансового результату.

Таким чином, аналіз системи фінансової безпеки підприємства та використання методів зниження фінансових ризиків, дозволять поліпшити його фінансовий стан, з метою його стабільного функціонування та зростання, а також заходи щодо зниження ризику зменшать ймовірність несприятливих ситуацій або обмежать збиток у разі їх настання.

Література:

1. Бланк І. А. Управління фінансовою безпекою підприємства. Київ: Ніка-Центр, Ельга, 2006. 776 с.
2. Костирко Л. А. Діагностика потенціалу фінансово-економічної стійкості підприємства: монографія. Харків: Фактор, 2012. 336 с.
3. Крупка М., Костецький В. Вплив державно-приватного партнерства на зміцнення фінансової безпеки суб'єктів господарювання. Вісник економіки. 2023. № 1. С. 35—49.
4. Купира М. І. Фінансова безпека підприємства: вектор менеджменту. Економічний форум. 2021. № 4. С. 79—84.
5. Мулик Я. І. Сутність поняття "фінансова безпека підприємства": систематизація наукових поглядів. Збірник наукових праць ВНАУ. 2013. № 3. С. 195—206.
6. Тульчинська С.О., Солосіч О.С. Концептуальні засади забезпечення економічної безпеки підприємництва в умовах воєнного стану. Науковий погляд: економіка та управління. 2022. № 3 (79). С. 97—102.

References:

1. Blank, I. A. (2006), *Upravlinnia finansovoiu bezpekoiu pidpriemstva* [Management of financial security of the enterprise], Nika-Centr, Elga, Kyiv, Ukraine.
2. Kostyrko, L. A. (2012), *Diahnostyka potentsialu finansovo-ekonomichnoi stiiikosti pidpriemstva* [Diagnostics of the potential of financial and economic stability of the enterprise], Faktor, Kharkiv, Ukraine.
3. Krupka, M. and Kostetskyi, V. (2023), "The influence of public-private partnership on strengthening the financial security of business entities", *Herald of Economics*, vol. 1, pp. 35—49.
4. Kupyra, M. I. (2021), "Financial security of the enterprise: management vector", *Ekonomichnyi forum*, vol. 4, pp. 79—84.
5. Mulyk, Ya. (2013), "The essence of the concept of "financial security of the enterprise": systematization of scientific views", *Zbirnyk naukovykh prats VNAU*, vol. 3, pp. 195—206.
6. Tulchynska, S. O. and Solosich, O. S. (2022), "Conceptual principles of ensuring the economic security of entrepreneurship in the conditions of martial law", *Naukovyi pohliad: ekonomika ta upravlinnia*, vol. 3 (79), pp. 97—102.

Стаття надійшла до редакції 03.11.2023 р.